

**Recenzja: *Léčení a léčitelství v lidové tradici*
(Leczenie i uzdrowicielstwo w tradycji ludowej).
Red. Petr Číhal. Uherské Hradiště, Slováké muzeum
v Uherském Hradišti, 2015, 336 stron**

Medycyna ludowa, związana z nią wiedza, przekonania, wyobrażenia, jak również będące niejednokrotnie w relacji z nią praktyki o charakterze magicznym czy wierzenia religijne stanowiły i stanowią od kilkunastu dziesięcioleci obszar zainteresowań ludoznawców, etnografów, etnologów bądź antropologów kulturowych. Tematyka ta wydaje się interesująca dla zajmujących się etnobotaniką, jak również historią rozwoju medycyny konwencjonalnej rozumianej jako oddzielna dyscyplina empiryczna wraz z towarzyszącym jej procesem usamodzielnienia się od sfery metafizycznej (nadprzyrodzonej). Tak zwane lecznictwo ludowe, a także medycyna naturalna czy homeopatia obejmują zarówno profilaktykę zdrowotną, jak i działania mające na celu pozbycie się różnych dolegliwości.

Właśnie tym zagadnieniom, jako wycinkowi praktyk kulturowych, jest poświęcona monografia *Léčení a léčitelství v lidové tradici*, na którą złożyły się dwadzieścia trzy artykuły badaczy związanych z instytucjami muzealnymi i ośrodkami uniwersyteckimi w Czechach i na Słowacji. Autorzy, zajmując się kwestiami zdrowia oraz jego ochrony – a więc lecznictwa – w obrębie szeroko rozumianej tradycji ludowej, pochylają się nad towarzyszącymi tej sferze aktywności ludzkiej przesądami, wierzeniami, praktykami magicznymi, a także wykorzystywanymi w zapobieganiu chorobom lub ich odczynianiu roślinami oraz artefaktami, między innymi przygotowanymi specyfikami. W tym celu sięgają w dużej mierze do materiałów źródłowych (głównie zastanych) w postaci dawnych księzek medycznych i rękopisów, znajdujących się w zbiorach muzeów, bibliotek historycznych, archiwów, co sprawia, że w publikacji dominuje ujęcie historyczno-etnograficzne.

Zamieszczone w książce opracowania ukazują medycynę ludową jako rzeczywistość i aktywność społeczno-kulturową, która jeszcze do pierwszej połowy XX wieku, w rezultacie braku dostępu do osiągnięć medycyny konwencjonalnej, była wypadkową wierzeń religijnych i praktyk magicznych funkcjonujących w lokalnych społecznościach oraz wiedzy wynikającej z obserwacji przyrody i właściwości pewnych roślin. Na ten wymiar lecznictwa czy medycyny ludowej zwraca uwagę Alexandra Navrátilová w artykule *Kontext víry, pověry a empirie v tradičním léčitelství*. Bardziej współczesny kontekst funkcjonowania medycyny niekonwencjonalnej lub ludowej przedstawia Barbara Francová (*Sučasný fenomén léčitelství v České republice*), podkreślająca konieczność zastanowienia się nad czynnikami wpływającymi na to, że niektórzy ludzie podejmują się działań z zakresu medycyny naturalnej, zbadania relacji między wiarą a realizowaną przez nich praktyką czy w końcu poszukiwania inspiracji i źródeł wiedzy stojących za tego typu praktykami. Kilka autorek (m.in. Martina Bocánová, Katarína Slobodová Novakáková, Katarína Nádaská) przedstawia ludowe interpretacje źródeł schorzeń, dolegliwości zdrowotnych czy chorób, jak również sposoby przeciwdziałania im, jako część szerszego systemu wierzeń magiczno-religijnych.

Na tom składają się ponadto opracowania poświęcone: praktykom medycyny ludowej oraz ich reliktom, które zachowały się w pamięci Czechów przesiedlonych z Ukrainy i Kazachstanu, czynnościom towarzyszącym obrzędom i zwyczajom dorocznym i rodzinnym, a mającym zabezpieczać przed chorobami, wiedzy będącej podstawą dawnych form zapobiegania chorobom dziecięcym, domowemu ziołarstwu, zastosowaniu alkoholu (destylatów) w lecznictwie, obecności elementów magii i homeopatii, a także wykorzystaniu odpowiednich rekwizytów i formuł w działaniach uzdrowicielskich podejmowanych jeszcze w latach dwudziestych XX wieku w okolicach Žitková (w kraju zlińskim w Czechach) przez kobiety określane mianem *žitkovské bohyně* (polskim odpowiednikiem byłyby znachorki lub mające zasięg regionalny podlaskie *szeptuchy*).

Monografia zawiera wątki związane z obszarem Śląska Cieszyńskiego, który znajduje się w obrębie Polski i Czech – mowa tutaj o artykułach Jany Raclavskiej i Dagmary Dobošovicovej. Pierwsza poddaje analizie dzieło z 1716 roku, wydane w Brzegu, *Wierność Bogu i cesarzowi czasu powietrza morowego należąca a pokazana przez Jana Muthmana sługę Ewangelii przy kościele Jezusowym przed Cieszynem*. Praca ta to rodzaj poradnika medycznego połączony z modlitwami i śpiewnikami, autorstwa Jana Muthmana – pastora zboru luterańskiego – który podchodził sceptycznie do niektórych praktyk magicznych, traktując je jako zabobony, proponując jednocześnie modlitwę oraz stosowanie niektórych roślin i ziół w celu zabezpieczenia się przed morowym powietrzem. Druga autorka skupia się na wykorzystywanych w lecznictwie ludowym Śląska Cieszyńskiego roślinach i ziołach, ich nazwach gwarowych (zapis za pomocą znaków alfabetu czeskiego) i zastosowaniu.

W monografii znajdują się również teksty poświęcone kształtowaniu się medycyny, związanej z nią profesji i dyskursów. Jeden z artykułów (Jarmila Pechová, *Zuby a ústní dutina v léčbě a prevenci*) dotyczy utrzymywania higieny i zapobiegania chorobom jamy ustnej oraz zębów; zostały w nim przedstawione: związane z tym praktyki magiczne, stosowanie odpowiednich ziół oraz przygotowywanych z nich maści i past czy sposoby usuwania zębów. W tej kategorii mieszczą się także opracowania prezentujące historię placówek szpitalnych (np. tekst Petra Čihla o placówce leczniczej w Buchlovicích), a także zawierające analizy rękopisów, książek lekarskich oraz artykułów publikowanych w prasie i poradnikach medycznych z XIX i pierwszych dekad XX wieku (m.in. Eva Večerková, Jana Poláková). Istotna kwestia została poruszona w artykule, którego autorka przygląda się reklamom i ogłoszeniom środków do pielęgnacji ciała, służących poprawieniu urody oraz mających pomóc pozbyć się pewnych dolegliwości. Na podstawie materiałów reklamowych zamieszczanych w „Kalendáři paní a dívek českých” w latach 1910–1920 badaczka ukazuje upowszechnianie się dyskursu związanego z higieną, medykacją urody oraz językiem reklamy.

Podsumowując, należy stwierdzić, że na *Léčení a léčitelství v lidové tradici* składają się głównie artykuły mające charakter przyczynków, w których zebrano wiadomości o wybranych zjawiskach czy procesach związanych z medycyną ludową i pokrewnymi jej dziedzinami. Publikacja może stać się źródłem informacji dla zajmujących się antropologią zdrowia, prowadzących badania porównawcze w celu przygotowania bardziej ogólnego i teoretycznego ujęcia zjawisk, jakimi są lecznictwo ludowe, medycyna naturalna oraz proces kształtowania się i usamodzielniania medycyny konwencjonalnej.

Grzegorz Studnicki